

Warszawa, 18 maja 2020

Prof. dr hab. Joanna Jurewicz
Katedra Azji Południowej
Wydział Orientalistyczny
Uniwersytet Warszawski

Recenzja rozprawy habilitacyjnej pt. „Narrating Lives, Narrating Selves. Women’s Autobiographies in Hindi” autorstwa dr Moniki Browarczyk

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa jest analizą krytyczną wybranych powieści hindi. Zanim przejdę do szczegółowych uwag, pragnę podkreślić, że rzadko zdarza mi się czytać tak doskonałą pracę łączącą warsztat indologa z szerszą perspektywą humanistyczną. Autorka, znakomitym angielskim, bada wnikliwie wybrany przez siebie materiał, przedstawiając czytelnikowi nie tylko problematykę związaną z samymi powieściami, lecz także umieszczając je na szerszym tle kulturowym, jej argumentacja jest precyzyjna, a wnioski ważne nie tylko dla orientalisty i literaturoznawcy. Ujmując bowiem zagadnienia na kulturowym tle Indii północnych, nie zamyka się do jego kręgu, lecz równocześnie wykazuje ich uniwersalność budującą się na wspólnym doświadczeniu wykluczenia i walki o wyjście z izolacji społecznej. W perspektywie przyjętej przez dr Browarczyk powieści hindi stają się soczewką wyostrzającą to doświadczenie do momentu, w którym każdy musi się z nim osobiście skonfrontować, a obiektywizm jej opisu zmusza to stawiania sobie najważniejszych pytań o istotę człowieczeństwa i jego obecności w świecie.

Rozprawa składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów i zakończenia oraz bogatej literatury przedmiotu.

„Wprowadzenie” („Critical Mass of Womanhood. Theory of Autobiography and Practice of Autobiographical Narratives in South Asia”) jest bardzo obszerne, Autorka

bowiem przedstawia w nim nie tylko swoje metodologiczne założenia, ale i historię kobiecej tradycji autobiograficznej w Indiach. Przyjmuje ona teorię narracyjnego „ja” (*narrative self theory*), zgodnie z którą autor autobiografii nigdy nie przedstawia siebie jako takiego, tylko tworzy – bardziej lub mniej świadomie – fikcyjne ja, wybierając dane momenty ze swego życia i naświetlając je w specyficzny dla siebie sposób w zależności od warunków, w których mu/jej żyć przyszło, jak i od własnych potrzeb i zamierzeń, z którymi przystępuje do pisania autobiografii. Wybór tego podejścia jest jak najbardziej słuszny, co Autorka udowadnia w samej analizie wybranych przez siebie autobiografii.

Ich autorkami są: Kausalya Basantri („Dohrā abhiśāp”, „Kausalya Baisantri (age 63)”), Maitreyi Pushpa („Kasturī kuṇḍal basai”, „Guriyā bhītar guriyā”), Prabha Khaitan („Chinnamastā”, „Anyā se ananyā”) i Sonrexa Chandakirtan („Piñje kī mainā”). Wszystkie autobiografie zostały opublikowane w latach 90-tych XX w. lub na początku XXI w. Jak wspomniałam powyżej, Browarczyk we „Wprowadzeniu” przedstawia historię kobiecej twórczości w Indiach w ogóle (sięgając aż do buddyjskiej „Therigāthā”, ok. III p.n.e.) i w języku hindi, unaoczniającą czytelnikowi wyjątkowość literackiego przedsięwzięcia powyższych Auterek. Choć mogły one odwołać się do swoich poprzedniczek, zarazem jednakże ich publikacje niezwykle stanowią istotny krok na drodze kobiet do znalezienia własnego miejsca w literaturze, a także własnego głosu w dyskursie kulturowym. Jako że kontekst kulturowy jest dla Browarczyk bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na twórczość literacką (z czym w pełni się zgadzam), przedstawia ona także pokrótce polityczno-społeczne dążenia do emancypacji dalitów oraz kobiet i związane z tym zagadnienia. Omawia też sposób, w jaki literatura tworzona przez kobiety przyjmowana była przez literackie elity północnych Indii, składające się z mężczyzn, dla których obecność kobiet w ich kręgu była trudna (o ile wręcz nie niemożliwa dla niektórych) do przyjęcia. Wszystkie cztery autorki musiały zmierzyć się z ukształtowanym przez wieki modelem kobiecości w Indiach, wymuszającym ich służebną rolę wobec rodziny i społeczeństwa. Wprowadzenie kończy się uzasadnieniem wyboru materiału badawczego: wybrane zostały teksty tworzone przez dojrzałe kobiety, które podjęły się pisarstwa z określonej pozycji i – tworząc swoje narracyjne „ja” – stosowały określone strategie pozwalające im na jego skonstruowanie. Zbadanie tych strategii jest jednym z najważniejszych celów niniejszej rozprawy. Uwieńczone ono zostało sukcesem, a wnioski wynikające z analizy przydatne są w szerszych badaniach nad literaturą. Fakt, iż

Browarczyk wybrała autorki pochodzące z różnych warstw społecznych, żyjące w nieco innym czasie i będące w różnych życiowych sytuacjach pozwolił jej na ukazanie nie tylko swoistości twórczości każdej z nich, lecz także na uwypuklenie wspólnych problemów, z których najważniejszym jest chyba wciąż istniejąca silna kulturowa presja, by kobietom umożliwić pełny i swobodny udział w życiu rodzinnym i społecznym wraz z prawem do wyboru roli, jaką w tym życiu chciałyby odgrywać. Z tej perspektywy wszystkie autobiografie analizowane w rozprawie stają się świadectwem nieustępliwej walki o upewnienie i prawo do konstruowania swoje „ja” nie tylko na gruncie literackim, ale i społecznym, o prawo do uczestnictwa w kulturze na równych prawach z mężczyznami.

W rozdziale pierwszym („Double Course. A Tale of Dalit Woman by Kausalya Baisantri”) Browarczyk omawia autobiograficzną twórczość pierwszej kobiety dalitki, piszącej w języku hindi, a zarazem aktywistki społecznej, Kausalyi Baisantri. Analiza twórczości przedstawiona zostaje na szerszym tle emancypacyjnego ruchu dalitów, a także literatury w języku marathi, rodzinnym języku Baisantri. Browarczyk pokazuje, jak narracyjne „ja” autorki konstruowane jest wokół podwójnego wykluczenia, spowodowanego jej kastą i płcią i strategie, jakie stosuje autorka, by się mu przeciwstawić, przedstawiając swoją własną historię.

Rozdział drugi („Mrs Sharma Turns Writer. Maitrey Pushpa’a ‘Novelised’ Autobiography vs. ‘Classical’ Autobiography) poświęcony jest Maitreyi Pushpie, autorki o późnym debiucie, która opowiada o sobie w dwóch utworach, z których jeden jest bardziej fikcją literacką, a drugi bliższy autobiografii, co sprawia, że – jak pisze Browarczyk – można prześledzić tworzenie narracyjnego „ja” poprzez jedną i tę samą osobę (str. 77).

W trzecim rozdziale („A Woman Called Prabha Khaitan”) omówiona jest autobiograficzna twórczość Prabhy Khaitan, autorki podejmującej problem niepasowania do obowiązującego modelu kobiecości, doświadczany przez nią samą będącą w nielegalnym związku z żonatym mężczyzną oraz wynikającego stąd poczucia wyobcowania.

Rozdział czwarty („Caged Mynah in Search of A Room of Her Own. Chandrakiran Sonrexa’s Autobiographical Epic of Every Day”) przedstawia autobiografię Chandrakiran Sonrexy, ujmującej swoje życie w idiomie ptaka zamkniętego w klatce, sięgającego jeszcze wedyjskich czasów (Atharwaweda), próbującej odnaleźć jego sens nie tylko w twórczości literackiej, ale i w jej wyrzeczeniu (idąc tym samym w ślady Gandhiego).

Każda z autorek ukazana jest w specyficznym dla niej świetle, Browarczyk zwraca uwagę nie tylko na strategię tworzenia narracyjnego ja, lecz także na styl oraz inspiracje językowe (Pushpa), filozoficzne (Khaitan) czy religijne (Sonrexa). Każda z autorek doświadcza fizycznej i seksualnej przemocy ze strony męża, niekiedy też innych mężczyzn z rodziny, bliskich kobiet (matek, teściowych) wspierającej idealny model kobiecości, a w wypadku Baisantri - przemocy ze strony wyższych kast. Każda z nich – na swój sposób – stara się pogodzić swoją pasję literacką z obowiązkami żony i matki oraz koniecznością zadowolenia męża, niekiedy wielkim kosztem. Wszystkie autorki opisują emocje, takie jak poczucie poniżenia, strachu czy gniewu, a także znowę milczenia zakazującą im je wyrażać, podobnie jak zakazującą im opowiadać o rodzinnej przemocy. W swych wspomnieniach sięgają wstecz, opisując los swych babek i matek, często na tle wydarzeń historyczno-społecznych, uwikłany w nie podobnie ich własny los. Świat polityki widziany jest oczyma kobiet, z mikro-historycznej perspektywy.

Browarczyk w swej analizie znakomicie ukazuje sposoby, w jakie każda z autorek próbuje się zmierzyć z narzuconym im przez tradycję i zwyczaje modelowi kobiecości, będącymi ciągłymi negocjacjami pomiędzy rolą córki, żony i matki a rolą uznanej przez literacki parnas artystki. Teoria narracyjnego „ja” pozwala jej na wykrycie subtelnych niekiedy różnic pomiędzy tymi strategiami i precyzyjne ich opisanie. W hermeneutycznym kole Browarczyk wychodzi od życia autorek, by powrócić do niego poprzez ich dzieła, zyskując nową, fascynującą perspektywę.

W krótkim „Zakończeniu”, zatytułowanym „Womanbeingness is Foreignness”, Browarczyk wiąże rozkwit kobiecej literatury autobiograficznej pod koniec ubiegłego wieku i na początku obecnego w północnych Indiach z rozwojem literatury tworzonej przez grupy dotąd marginalizowane, który ośmielił kobiety do tworzenia dzieł literackich i otworzył im drogę do wyrażania siebie. Zdobyte z takim trudem przez autorki wykształcenie dało im dostęp do tradycji i współczesnego im pisarstwa, które mogły przyswoić, a zarazem redefiniować i budować w sposób pozwalający wyrazić im nowe treści. Mimo to, w swych zmaganiach czują się inne, wyobcowane w mniejszym lub większym stopniu z otaczającego je środowiska, w tym nawet ich najbliższych. Tytuł „Zakończenia” w celny i syntetyczny sposób ujmuje najważniejszy wniosek rozprawy, który Browarczyk udowadnia w swojej skrupulatnej analizie autobiografii, wniosek

mający wymiar nie tylko w odniesieniu do kultury indyjskiej, ale i – w moim przekonaniu – uniwersalny.

*

Tak jak to wyraziłam na wstępie mojej recenzji, uważam rozprawę dr Moniki Browarczyk za wybitną. Jej dorobek jest też godny uznania. Należy podkreślić, że jej doktorat pt. „Inkonkretność komiczna w prozie satyrycznej hindi” także oceniam bardzo wysoko. Dr Browarczyk jest autorką 18 artykułów, w których konsekwentnie rozwija swoje literaturoznawcze zainteresowania. Znakomita ich większość jest po angielsku, trzy opublikowane zostały w czasopiśmie z listy ERIH+, sześć w czasopiśmie naukowym, dziewięć z monografiach naukowych i trzy artykuły recenzyjne w czasopiśmie (w tym jeden z listy A). Dr Browarczyk jest także współautorką dwóch tłumaczeń literatury polskiej na język hindi (wiersze Adama Zagajewskiego pt. „W cudzym pięknie” i „Opowiadania galicyjskie” Andrzeja Stasiuka). Tę część jej aktywności również oceniam bardzo wysoko, gdyż umiejętność przekładu na hindi dowodzi nie tylko jej znakomitej znajomości tego języka, lecz także świetnej znajomości literackich kodów obu kultur. Dr Browarczyk współredagowała także tom czasopisma *Cracow Indological Studies* (lista B) oraz opracowała indologicznie i przygotowała słowniki terminów indyjskich do przekładów powieści S. Rushdiego. Brała udział (z referatami) w 28 międzynarodowych konferencjach, była organizatorką i współorganizatorką wielu konferencji i warsztatów (międzynarodowych i krajowych), jest aktywnym dydaktykiem oraz popularyzatorką nauki (także poza Polską). Członkini Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, Central and Eastern European Network of Indian Studies i European Association for South Asian Studies.

Stwierdzam zatem, że zarówno rozprawa dr Moniki Browarczyk, jak i jej dorobek z naddatkiem spełniają wymogi ustawowo stawiane rozprawom habilitacyjnym. Zwracam się z wnioskiem o jej dopuszczenie do dalszych etapów przewodu.

